

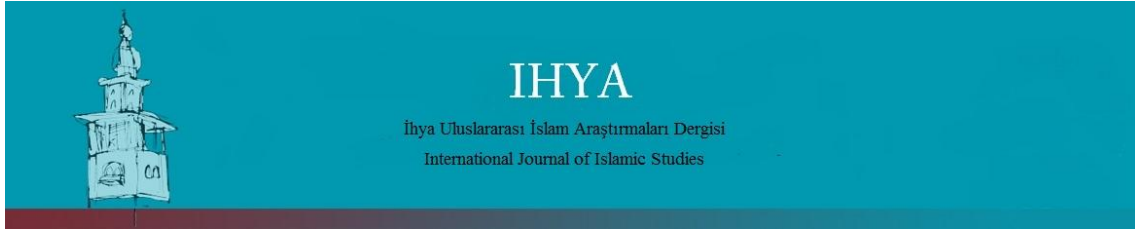
PAPER DETAILS

TITLE: ARAP DILINDE TERÂDÜF (ES ANLAMLILIK) OLGUSU

AUTHORS: Mahfuz GEYLANI

PAGES: 28-51

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/605460>

ARAP DİLİNDE TERÂDÜF (EŞ ANLAMLILIK) OLGUSU THE TARADUF (SYNONYMY) PHENOMENON IN ARABIC LANGUAGE

Mahfuz GEYLANİ

Dr., Vâiz, Diyanet İşleri Başkanlığı Yalova İl Müftülüğü Altınova İlçe Müftülüğü
e-mail: mahfuzokulevi@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6148-4342

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 8 Ağustos 2018/ 8 August 2018

Kabul Tarihi / Accepted: 24 Aralık 2018/ 24 December 2018

Yayın Tarihi / Published: 6 Ocak 2019 / 6 January 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ocak / January

Cilt / Volume: 5 Sayı / Issue: 1 Sayfa / Pages: 28-51

Öz

Terâdüf dilsel bir olgu olarak Arap dilinde varlığını etkin bir şekilde sürdürmüştür. Eş anlamlı sözcükler pek çok dilde olduğu gibi Arap dilinde de önemli bir yer tutar. Eş anlamlı sözcükler Arap dilinde azımsanmayacak sayıda bulunmaktadır.

Terâdüf Arap dilinde dil bilginleri arasında tartışma konusu olmuştur. Bu makalede terâdüfün lügavî ve ıstılâhî anlamı, ortaya çıkma sebepleri, bu konuda dil bilginlerinin görüşleri, terâdüfün faydaları, bu konuda telif edilen eserler ve Kur'an da terâdüfün varlığı etrafındaki tartışmalar açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Terâdüf, Lehçe, Arap dili, Kur'an

Abstract

As a linguistic phenomenon, taraduf (synonymy) has effectively sustained its existence in the Arabic language. Synonyms have an important place in Arabic as in many other languages. There is a significant number of synonyms in Arabic.

Taraduf has been a matter of debate among Arabic linguists. The current article tries to explain the lexical and technical meanings of taraduf, reasons for its emergence, opinions of linguists on this subject, benefits of taraduf, works compiled on the subject, and discussions about the existence of taraduf in the Quran.

Keywords: Taraduf, Dialect, Arabic Language, Quran.

GİRİŞ

1. Terâdüfün Tanımı

Terâdüf, sözlükte peş peşe gelmek, birbirini izlemek,¹ bir kimsenin bir başkasının terkine binmesi gibi anlamlara gelir.²

İstilahta ise terâdüf aynı anlamı ifade eden sözcüklerin veya birçok sözcüğün aynı anlamı ifade etmeleri,³ iki veya daha fazla sözcüğün bir tek itibarla

¹ Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, thk. Muhammed Na'im el-Araksûs (Beyrût: Mektebetü't-Tahkîkû't-Türâs, 1326/2005), 812; Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî, *Muhtâru's-sihâh* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1431/2010), 223; Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, Thk. Abdulhamîd Hindâvî (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 2: 112-113; Muhammed b. Mûkerrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrût: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 1999), 7: 189; Muhammed Nûreddin el-Muneccid, *et-Terâdüf fi'l-Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik* (Beyrut: Dâru'l Fikri'l-Muâsır, 1417/1997), 30; Abdulmuttalip Arpa, *Kur'an'da Ezdad* (Ankara: Yason Yayıncılık, 2014), 51, 52; Nurullah Şentürk, *Arap Dilinde Eşanlamlılık* (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2014), 7.

² Muhammed Alî et-Tehânevî, *Mevsû'âtu keşşâfi ıstılâhâtı'l-funûni ve'l-ülûm*, thk. Alî Dahrûc (Lübnân: Mektebetu Lübnân), 1996), 1: 406; Hâkim Mâlik ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa* (Bağdâd: Dâru'l-Hürriyye Li't-Tibâ'a, 1980), 49; Ebu'l-Hasan Alî b. İsâ er-Rummânî, "Mukaddime", *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, thk. Fethullâh Sâlih Alî el-Misrî (Mektebetü'l-İskenderiyye, 1407/1967), 6.

<http://dergipark.gov.tr/ihya>

aynı anlamı ifade etmeleri,⁴ müfred sözcüklerin bir tek anlamı ifade etmek üzere peş peşe gelmeleri gibi anlamları ifade eder.⁵

Dil bilginlerinin birçoğu terâdüf için farklı tanımlar yapmışlardır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Cürcânî (v. 816/1413) terâdüfû “Anlamı tek isimleri çok olan sözcüklerdir. Aslan anlamını ifade eden “الأسد” ve “الليث” sözcükleri gibi” şeklinde tanımlarken⁶, Karrâfî’nin (v. 684/1285) tanımı “Terâdüf, “القمح”, “البر” ve “الحنطة” sözcüklerinde olduğu gibi bir tek anlamı ifade eden sözcüklerdir” şeklindedir.⁷

el-Hudarî (v. 1143/1721), “İki müterâdif sözcüğün mefhumlarının aynı olması” şeklinde tarif ederken; el-Gazalî (v. 505/1111), “خمر”, “عقار”, “ليث”, “الأسد”, “السهم” ve “النشاب” gibi bir tek müsemmayı ifade eden sığa ve muhtelif sözcüklerdir” der. Kadı Beyzâvî de (v. 685/1286) “الإنسان” ve “البشر” sözcüklerinde olduğu gibi aynı anlamı ifade eden sözcüklerin peş peşe gelmesi” der. İbn Aşur’a (v. 1284/1868) göre ise terâdüf “müfred bir sözcüğün va’z ile delalet ettiği bir anlamı harf bakımından kendisine muhalif olan bir başka sözcüğün de aynı şekilde bu anlamı ifade etmesine” denir. İbn Aşur’a göre bir tek anlamı ifade eden sözcükler müterâdif

³ el-Muneccid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 33; Şentürk, *Arap Dilinde Eşanlamlılık*, 9; Celalettin Divlekçi, “Kur’an da Eşanlamlılık Olgusu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2000): 149-169; Orhan Oğuz, *Kur’an-ı Kerim’de Terâdüf* (Doktora Tezi, Bozok Üniversitesi, 2016), 3; Mustafa el-Alvanî, “Arap Dilinde Terâdüf (Eşanlamlılık)”, çev. Yrd. Doç. Dr. Galip Yavuz, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1996): 231-236.

⁴ Ebu’l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî, *el-Külliyât mu’cemun fi’l-mustalahât ve’l-furûki’l-lugaviyye*, Nşr. Adnân Dervîş, Muhammed el-Mısri (Beyrût: Muessesetu’r-Risâle, 1419/1998), 315; et-Tehânevî, *Mevsû’âtu keşşâfi istilâhâtî’l-funûni ve’l-’ulûm*, 406; el-Muneccid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 35; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 49; Arpa, *Kur’an’da Ezdâd*, 51, 52; er-Rummânî, *el-Elfâzu’l-muterâdife el-mutekâribetu’l-ma’nâ*, 7; Muhammed Mücahit Asutay, *Arap Anlam Bilimi ve Arap Anlambiliminin el-Hasâis’teki Temelleri* (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2013), 97; Zeki Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2012): 144-174; Osman Mohamed Gharib, “et-Terâduf fi’l-Kur’ani’l-Kerîm”, *en-Nûr Li’d-Dirâseti’l-Hadariyye ve’l-Fikriyye*, 6/12 (2010): 8-45.

⁵ el-Muneccid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 261; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 54.

⁶ Seyyid Şerif Cürcânî, *Mu’cemu’t-ta’rifât*, thk. Muhammed Sıddîk el-Minşâvî (Kâhire: Dârü’l-Fâzile, ts.), 167; Oğuz, *Kur’an-ı Kerim’de Terâdüf*, 5.

⁷ Muhammed b. Abdurrahmân b. Sâlih eş-Şâyi’, *el-Furûku’l-lugaviyye ve eseruhâ fi tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm* (Riyâd, 1414/1993), 124.

sözcüklerdir. Dolayısıyla “السيف” ve “الحسام” sözcüklerinden her biri bir tek anlamı ifade etmeleri sebebiyle eş anlamlıdır.⁸

Terâdüf için yapılan bu tanımlar ile şu özellikteki sözcükler terâdüfün kapsamı dışında tutulmuştur.

- a. Tekîd (lafzî veya manevî tekîd) anlamını ifade eden sözcükler.
- b. Mecaz olarak bir tek anlamı ifade eden sözcükler.
- c. Bir yönüyle mecaz anlamını diğer bir yönüyle de hakiki anlamı (gerçek anlamı) ifade eden sözcükler.
- d. “البشر جالس” , “الإنسان قاعد” örneklerinde olduğu gibi sadece bir itibarla her hangi bir anlamı ifade eden cümleler. Bu iki cümle her ne kadar aynı anlamı ifade ediyorlarsa da müfred olma müterâdif sözcüklerde bulunması gereken bir şart olduğundan bu iki cümle terâdüfün kapsamı dışında değerlendirilmiştir.⁹

Arap dilinde terâdüf konusuna ilk değinen dilbilimci Sîbeveyh (v. 180/796)'tir. O, kelimelerin birbiri arasında üç türlü ilişkinin varlığından şu şekilde söz eder:¹⁰

- a. Lafızları farklı anlamları farklı lafızlar.
- b. Lafızları farklı anlamları aynı lafızlar.
- c. Lafızları aynı anlamları farklı lafızlar.

Sîbeveyh lafızları farklı anlamları aynı lafızlar için “ذهب” ve “انطلق” sözcüklerini örnek olarak göstermiştir.¹¹ Sîbeveyh'in bu üçlü tasnifindeki “lafızları aynı anlamları farklı lafızlar” tanımlaması sonraki dönemlerde terâdüf kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır.¹²

Sîbeveyh'in bu taksimi dil bilginleri arasında şöhet bulmuş, terâdüf konusundaki çalışmalarda sonradan gelen dil bilginlerinin eş anlam, zıt anlam ve müşterek gibi konuları ele almalarının başlangıcı sayılmış ayrıca sonradan telif edilen eserlerin de esasını teşkil etmiştir. Öyle ki Asma'î, Ebû Ubeyd (v. 224/838)

⁸ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 124, 125, 33.

⁹ ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 49, 50.

¹⁰ Ebû Bîşr Ömer b. Osman b. Kanber Sîbeveyh, *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kâhire: Mektebetu'l-Hancî, 1408/1988), 1: 24.

¹¹ Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1: 24.

¹² Arpa, *Kur'an'da Ezdad*, 52; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 25.

ve Muberrred (v. 286/900) gibi bazı dil bilginleri Sîbeveyh'in bu taksimi yaparken kullanmış olduğu ifadenin bir kısmını kendi eserlerine isim yapmışlardır.¹³

Terâdüf sözcüğünü ilk kez Ebu'l-Hasan Alî b. İsâ er-Rummânî (v. 384/994) *el-Elfâzu'l- muterâdifetu'l-mütekâkaribetu'l-ma'na* adlı eserinde kullanmıştır. Ancak er-Rummânî bu eserinde terâdüf için herhangi bir tanım yapmamış sadece getirmiş olduğu bazı örneklerle terâdüfün çerçevesini çizmiştir.¹⁴ Terâdüf konusunda *Ma'htelefet elfâzuhu ve'ttefeket meânîhi* adıyla müstakil eser veren ilk kişinin ise Asma'î (v. 216/831) olduğu günümüze ulaşan rivayetler arasında yer almıştır.¹⁵

2. Arap Dilinde Terâdüfün Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Faktörler

Dilbilimciler Arap dilinde terâdüfün ortaya çıkmasında etkili olan birtakım sosyal, kültürel ve dilsel faktörlerden bahsetmişlerdir. Bu faktörler kaynaklarda şu şekilde yer alır:

1. Sözcüğün bir anlamı ifade etmek için ilk olarak vaz' edilmiş olması.¹⁶

2. Değişik kabilelerin ve lehçelerin varlığı Arap dilinde terâdüfün ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerden biri olmuştur.¹⁷ Her kabilenin kendine özgü bir lehçesi vardır. Aynı şeyi bir kabile bir isimle isimlendirirken bir başka kabile ise farklı bir isimle isimlendirmiştir.¹⁸ Her kabilenin kendine has bir lehçesinin olması, kullandıkları kelimenin zaman zaman farklılık kazanmasına yol açmıştır. Savaş, göç gibi sosyal hadiseler neticesinde lehçeler arası kelime alışverişleri olmuş, böylelikle aynı dil içinde bir anlama ait çok sayıda kelime ortaya çıkmıştır.

¹³ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 30; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 25; Sıdkî-Seyfî, "Kadiyyetu't-terâdüf beyne'l-isbâti ve'l-inkâr, *Mecelletu'l-Luğati'l-Arabiyye ve Âdâbuhâ*, 3 (1327/2006), 49; Gharib, "et-Terâduf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm", 15, 16.

¹⁴ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 27, 30.

¹⁵ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 27, 30; Ömer Kara, "Arap Dilbilimindeki Terâdüf Literatürünün Furûk Paralelinde Tespit ve Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/11 (2004): 221.

¹⁶ el-Muneccid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 79.

¹⁷ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 65; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 152; el-Muneccid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 79; el-Muneccid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 80; er-Rummânî, "Mukaddime", *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 27; Elbaghdadi, "Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri", 165; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 157; Ömer Acar, "Çokanlamlılık-Eşadlılık İkileminde İştirâkî Lâfzî", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51/2 (2010), 258.

¹⁸ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 62; Divlekçi, "Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu", 154, 155.

Bu bağlamda “البحر” kelimesinin yanısıra “اليم” ; “الجنة” kelimesinin yanısıra “الفردوس” ; “الطريق” ve “السبيل” kelimelerinin yanısıra “الصراط” kelimesi diğer lehçelerden alınmıştır.¹⁹

3. Sözcüklerin kalb, ibdâl ve hazf gibi sebeplerle değişikliğe uğraması.²⁰ Kabilelerin harflerde yapmış oldukları kalb, ibdâl ve tahfif sonucu ortaya çıkan telaffuz farklılığı da terâdüfün ortaya çıkmasında etkili olan faktörler arasında zikredilmiştir. Örneğin “صراط” kelimesinin “سراط” veya “زراط” şeklinde; “سقر” kelimesinin “صقر” şeklinde;²¹ “جذب” kelimesinin “جبذ” şeklinde ve “طمس” kelimesinin de “طسم” şeklinde telaffuz edilmesi gibi.²²

4. İtbâ‘ (artılma, tabi etme).²³ “بسن” ve “حسن”; “طشان” ve “عشان” sözcükleri gibi.²⁴

5. Dilde anlam değişmelerinin görülmesi. Kelimeler de dillerin geçirmiş olduğu evrelerden geçerler. Kelimeler bir takım sebep ve kanunlara bağlı olarak kimi zaman olduğu gibi kalırken, kimi zaman da değişim ve sapmalara uğrayarak nesilden nesile süratle intikal ederler. Dilde görülen bu tür lafzi değişmelerin yanısıra bazen hâs olan bir kelime anlam genişlemesi sonucu âmm; âmm bir kelime de anlam daralması sonucu hâs olabilmektedir. Örneğin “منحة” kelimesi “sürü sahibi zengin kişilerin karşılıksız olarak fakirlere sağılmak üzere verdiği emanet hayvanlar” için kullanılırken, sonraları çok kullanılması sonucu mutlak bağış anlamında kullanılır olmuştur.²⁵

Sözcüklerin mecaz anlamında kullanımı da Arap dilinde terâdüfü ortaya çıkaran sebepler arasında sayılmıştır. Mecaz anlamında kullanılan bu sözcükler

¹⁹ Arpa, *Kur'an'da Ezdad*, 53, 54.

²⁰ el-Munecid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 81; eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 69; er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 28; Acar, “Çokanlamlılık-Eşadlılık İkileminde İştirâkî Lâfzî”, 258.

²¹ el-Munecid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 81; eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 69; Arpa, *Kur'an'da Ezdad*, 56; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 164; Divlekçi, “Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu”, 158.

²² eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 69.

²³ el-Munecid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 86.

²⁴ ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 49.

²⁵ Arpa, *Kur'an'da Ezdad*, 55, 56.

üzerlerinden uzun zaman geçince hakiki anlamında kullanılırlar.²⁶ Zamanla kelimenin sonradan kazandığı anlamın mecaz olduğu unutulur ve gerçek anlamıymış gibi kullanılır. Mecazî anlamda kullanılan bir kelime çoğu zaman beğeni kazanır ve sıkça kullanılmaya başlanır. Böylelikle mecaz ile hakikat ayırt edilemez olur. Örneğin “اللغة” kelimesine “اللسان” ; “العسل” kelimesine ise “النحل” denilmesi gibi.²⁷ Teşbîh ve kinâyenin de mecaz gibi terâdüfün ortaya çıkmasında etkili olduğu yine kaynaklarda yer alır.²⁸ Kabileler arası bazı geçişler sebebiyle bazı sözcükler bir lehçeden veya dilden istiâre yolu ile kullanılmıştır. Bu durum da “البحر” ve “اليم” ; “فردوس” ve “الجنة” ; “الصراف” , “الطريق” ve “السبيل” sözcüklerinde olduğu gibi aynı anlamı ifade eden birçok sözcüğün ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.²⁹

6. Arapların İslâm’dan önce ve İslâm’dan sonra İran ve Rum gibi değişik kavimlerle birlikte bir arada yaşamaları bazı yabancı sözcüklerin Arap dilinde de kullanılmasında etkili olmuştur.³⁰ İslâm’dan önce veya İslâmî dönemle birlikte Araplar, Arap olmayan diğer unsurlarla karışmış bunun sonucunda bu milletlerle konuştukları diller arasında karşılıklı olarak kelime alışverişi olmuştur. Örneğin İbrânîce’de gitme anlamını ifade eden “הלך” kelimesi Arapça’da anlam daralmasına uğramış ve yok olmak anlamını ifade eder hale gelmiştir. Böylelikle bu sözcük “الهلاك” ve “الموت” kelimeleriyle eşanlamlı olmuştur.³¹

7. Sözcüklerin telaffuzundaki kolaylık.³²

8. Peygamberimizin mektuplarında kullanmış olduğu sözcüklerin benzerlerinin Kureyş lehçesinde de olması.³³

9. Bir takım sözcüklerin bazı kabilelerce yaygın olarak kullanılıp diğer kabileler tarafından neredeyse hiç kullanılmaması. Dildeki bu tür farklı

²⁶ İbrâhim Enîs, *Fi’l-lehecâti’l-‘Arabiyye* (Kâhire, 2003), 159; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 100; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 166, 167; Divlekçi, “Kur’an da Eşanlamlılık Olgusu”, 156; Oğuz, *Kur’an-ı Kerim’de Terâdüf*, 44; Acar, “Çokanlamlılık-Eşadlılık İkileminde İştirâkî Lâfzî”, 258.

²⁷ Arpa, *Kur’an’da Ezdad*, 55.

²⁸ Enîs, *Fi’l-lehecâti’l-‘Arabiyye*, 159; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 100.

²⁹ Enîs, *Fi’l-lehecâti’l-‘Arabiyye*, 157.

³⁰ eş-Şâyi’, *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 65; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 165; Divlekçi, “Kur’an da Eşanlamlılık Olgusu”, 155; Oğuz, *Kur’an-ı Kerim’de Terâdüf*, 42.

³¹ Arpa, *Kur’an’da Ezdad*, 54.

³² eş-Şâyi’, *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 68; Oğuz, *Kur’an-ı Kerim’de Terâdüf*, 47.

³³ Enîs, *Fi’l-lehecâti’l-‘Arabiyye*, 154.

kullanımların da Arap dilinde terâdüfün ortaya çıkmasında etkili olduğu yine kaynaklarda yer almıştır.³⁴

10. Sıfat anlamını ifade eden bazı sözcüklerin isim halini alması. Arapçada sıfat tamlamalarında sıfat konumunda olan bir takım kelimeler çeşitli sebeplerden ötürü zamanla kullanım alanı değişir ve isim haline gelirler. Böylelikle sıfat anlamını ifade eden kelime isimle eş anlamlı hale gelir.³⁵ Örneğin “الكاتب” ve “الشاعر” gibi sıfat anlamını ifade eden bazı sözcükler üzerlerinden çok zaman geçmesiyle sıfat anlamlarından soyutlanmışlar ve isim olmuşlardır. Bu da terâdüfün ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerden biri olarak kaynaklarda yer almıştır.³⁶

11. Kabilelerin bir müsemmayı farklı adlarla adlandırmaları, kabilelerin de birbirlerinden kelime alışverişleri, bu kelimelerin diğer kabileye geçişinde daha önceden sahip olduğu ince anlam farklarını yitirmesi ve sonuç olarak da tek bir kavramı yansıtan bu kelimelerin tüm kabilelerde ya da örnek dilde yaygınlaşp kullanılması da terâdüfün oluşmasında etkili olmuştur.³⁷

3. Terâdüfün Şartları

Mutekaddimûn terâdüf için herhangi bir şart açıklamayıp sadece terâdüfün tanımını yapmakla yetinirken müteahhirûn ise terâdüfün tanımını yapmanın ötesinde terâdüf için bazı şartlar da ileri sürmüşlerdir.³⁸ Bunlar şu şekilde açıklanabilir.

a. Anlam Birliği

Eşanlamlı olduğu iddia edilen kelimeler arasında tam bir anlam birliği olmalıdır. Dolayısıyla sözcükler arasında herhangi bir anlam farklılığının olması durumunda bunlar müterâdif sözcükler olarak kabul edilmez.³⁹

³⁴ Enîs, *Fî'l-lehecâti'l-'Arabiyye*, 157.

³⁵ Arpa, *Kur'an'da Ezdad*, 53, er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 27; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 164; Divlekçi, “Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu”, 153; Oğuz, *Kur'an-ı Kerim'de Terâdüf*, 40.

³⁶ Enîs, *Fî'l-lehecâti'l-'Arabiyye*, 157.

³⁷ Mehmet Ali Şimşek, *Arap Dilinde Çok Anlamlılık ve Karine İlişkisi* (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2000), 99.

³⁸ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 30.

³⁹ Muhammed Süleymân Abdullâh el-Aşker, *Mu'cemu ulûmi'l-luğati'l-'Arabiyye* (Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1415/1995), 119; el-Muneccid, *et-Terâdüf fî'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 35; eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 30; ez-Ziyâdi, *et-Terâdüf fî'l-luğa*, 60; Enîs, *Fî'l-lehecâti'l-'Arabiyye*, 154; Arpa, *Kur'an'da Ezdad*, 52; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça

<http://dergipark.gov.tr/ihya>

b. Lehçe Birliği

İki sözcüğün de aynı dil ortamında kullanılmış olması gerekir. Aynı anlamda olup farklı lehçelerden gelmiş olan kelimeler bu kapsamda değerlendirilemez.⁴⁰ Bu açıdan tek bir lehçeyi kullanan kişi iki veya daha fazla sözcüğü kullanma imkânına sahip olmalıdır.⁴¹

c. Aynı Dönemde Kullanılması

Müterâdif olarak kabul edilen her iki sözcüğün de aynı dönemde kullanılması gerekir.⁴² Örneğin aynı anlamı ifade eden iki sözcükten birinin Cahiliyye döneminde diğerinin de Abbasîler döneminde kullanılması durumunda bu iki sözcük eş anlamlı olarak kabul edilemez. Bu husus ‘synechronic’ kelimesiyle ifade edilmiştir.⁴³

d. Lugavi Bir Değişim ve Dönüşüm Olmaması

“الجفل” ve “الجل” sözcüklerinde olduğu gibi eş anlamlı oldukları iddia edilen kelimeler geçirmiş oldukları ses değişimi sonucu farklılaşmış kelimelerden olmamalıdır.⁴⁴ Çünkü bu durumda bu sözcükler müterâdif sözcükler olarak değil de tek bir sözcük gibi algılanır.⁴⁵ “الجفل” ve “الجل” sözcüklerinin her biri karınca

Öğretimindeki Yeri”, 163; Şentürk, *Arap Dilinde Eşanlamlılık*, 41; Divlekçi, “Kur’an da Eşanlamlılık Olgusu”, 152; Oğuz, *Kur’an-ı Kerim’de Terâdüf*, 29; Gharib, “et-Terâduf fi’l-Kur’ani’l-Kerîm”, 17.

⁴⁰ el-Munecid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 35; eş-Şâyi’, *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 30; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 60; Enîs, *Fi’l-lehecâti’l-Arabiyye*, 154; Arpa, *Kur’an’da Ezdad*, 52; Ahmed Muhtâr Ömer, *‘İlmu’d-delâle* (Kâhire: ‘İlmu’l-Kutub, 1998), 227; Şentürk, *Arap Dilinde Eşanlamlılık*, 17; Oğuz, *Kur’an-ı Kerim’de Terâdüf*, 29; Gharib, “et-Terâduf fi’l-Kur’ani’l-Kerîm”, 17.

⁴¹ Enîs, *Fi’l-lehecâti’l-Arabiyye*, 155.

⁴² el-Aşker, *Mu’cemu ‘ulumi’l-luğati’l-Arabiyye*, 120; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 60; Enîs, *Fi’l-lehecâti’l-Arabiyye*, 155; Arpa, *Kur’an’da Ezdad*, 52; Şentürk, *Arap Dilinde Eşanlamlılık*, 17; Ömer, *‘İlmu’d-delâle*, 227; Divlekçi, “Kur’an da Eşanlamlılık Olgusu”, 152; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 163; Oğuz, *Kur’an-ı Kerim’de Terâdüf*, 29; Gharib, “et-Terâduf fi’l-Kur’ani’l-Kerîm”, 17.

⁴³ el-Munecid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 35; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 60; Enîs, *Fi’l-lehecâti’l-Arabiyye*, 155.

⁴⁴ el-Aşker, *Mu’cemu ‘ulumi’l-luğati’l-Arabiyye*, 120; el-Munecid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 35; eş-Şâyi’, *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 31; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 67; Enîs, *Fi’l-lehecâti’l-Arabiyye*, 155; Ömer, *‘İlmu’d-delâle*, 227; Arpa, *Kur’an’da Ezdad*, 52; Şentürk, *Arap Dilinde Eşanlamlılık*, 17; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 163; Divlekçi, “Kur’an da Eşanlamlılık Olgusu”, 152; Oğuz, *Kur’an-ı Kerim’de Terâdüf*, 29; Gharib, “et-Terâduf fi’l-Kur’ani’l-Kerîm”, 17.

⁴⁵ eş-Şâyi’, *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 31; Enîs, *Fi’l-lehecâti’l-Arabiyye*, 155.

<http://dergipark.gov.tr/ihya>

anlamında olup muhtemelen bunlardan biri diğerinin ses değişimine uğramış şeklidir.⁴⁶

4. Terâdüfün Varlığı Etrafındaki Tartışmalar

Arap dilinde terâdüfün olup olmadığı konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Dil bilginlerinden bazıları Arap dilinde terâdüfün varlığını kabul ederken diğer bir kısmı da terâdüfün varlığını reddetmişlerdir. Bu konudaki farklı iki görüş şu iki başlık altında ele alınabilir:

a. Terâdüfü Kabul Edenler

Terâdüfün varlığını kabul eden dil bilginlerine göre Arap dilinde “البر”, “القمح”, “الإنسان”, “البشر”, “السيف”, ve “الصارم” gibi örneklerin görülmesi terâdüfün varlığının herhangi delille ispat edilmesine ihtiyaç bırakmaz.⁴⁷ Hatta bazı dilciler terâdüfün zaruretinden bile bahsetmişlerdir. Çünkü onlara göre anlamlar sonsuz kelimeler ise sınırlıdır. Bu bakımdan sonsuz bir anlam âlemini sınırlı bir kelime sayısı ile ifade etmek güç hatta imkânsızdır.⁴⁸ Hanbelî, Hanefî ve Şafiî gibi ameli-fikhî mezheplerin de bu görüşü benimsediği günümüze ulaşan rivayetler arasında yer almıştır. Bu görüşü benimseyenlere göre müterâdif sözcükler isim, fiil ve harfte görülür. “İsim” de terâdüfa “الأسد”, “السبع”, “الليث” ve “الغضنفر” sözcükleri; “fiil” de terâdüfa “فعد”, “جلس”, “مضى”, ve “ذهب” sözcükleri; “harf” teki terâdüfa ise “الى”, “حتى”, “تعم” ve “جير” sözcükleri örnek olarak verilmiştir.⁴⁹

Arap dilinde terâdüfün varlığını kabul eden dil bilginleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Sibeveyh (v. 180/796).⁵⁰
2. Kutrub (v. 210/825).⁵¹
3. Ebû Zeyd el-Ensârî (v. 215/830).⁵²

⁴⁶ Arpa, *Kur'an'da Ezdâd*, 52; Divlekçi, “Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu”, 152.

⁴⁷ ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 60; Enîs, *Fi'l-lehecâti'l-Arabiyye*, 56.

⁴⁸ Küçükkalay, Hüseyin, *Kur'an Dili Arapça*, Manevi Değerleri Koruma ve İlim Yayma Cemiyeti Neşriyatı No: 1, Konya, 1969, 193.

⁴⁹ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 136.

⁵⁰ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 46; Fadime Kavak, “Arap Dilinde Ezdâd Olgusu”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/21 (2012): 121-139; Divlekçi, “Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu”, 159; Gharib, “et-Terâduf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm”, 19.

⁵¹ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 46; Divlekçi, “Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu”, 159; Gharib, “et-Terâduf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm”, 19.

4. el-Asma'î (v. 216/831).⁵³

5. Abdurrahmân b. İsa b. Hammâd el-Hemezânî (v. 320/932).⁵⁴

6. el-İsfahânî (v. 322/934).⁵⁵

7. İbn Haleveyh (v. 370/980).⁵⁶

8. Alî b. İsa er-Rummânî (v. 384/994).⁵⁷

9. İbn Cinnî (v. 392/1002).⁵⁸ İbn Cinnî, dillerin birbirinden farklı oluşlarını terâdüfün ortaya çıkışının sebebi olarak görür⁵⁹ ve terâdüfün Arap dilinin özelliklerinden biri olduğunu iddia eder. Eserinde terâdüf konusunu “باب في تلاقي السجبة، الخليفة المعاني على اختلاف الأصول و المباني”⁶⁰ bab başlığı altında ele alır. Terâdüf için السجبة، الخليفة ve السليقة sözcüklerini örnek olarak göstermiştir.⁶¹

10. İbn Seyyide Ebu'l-Hasan Alî b. İsmâil (v. 408/1018).⁶²

11. İlkiyâ el-Herrâsî (v. 504/1110).⁶³

⁵² Enîs, *Fi'l-lehecâti'l-'Arabiyye*, 151; Divlekçi, “Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu”, 159; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 167; Gharib, “et-Terâduf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm”, 19.

⁵³ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 46; Kavak, “Arap Dilinde Ezdâd Olgusu”, 125; Divlekçi, “Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu”, 159; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 167; Gharib, “et-Terâduf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm”, 19.

⁵⁴ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 46; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 167.

⁵⁵ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 46. Tek bir lehçede olması koşuluyla terâdüf kabul eder. İki farklı lehçede olması durumunda ise terâdüfün varlığını inkâr eder. Bkz. Enîs, *Fi'l-lehecâti'l-'Arabiyye*, 152; Divlekçi, “Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu”, 159.

⁵⁶ ez-Ziyâdî, *et-Terâduf fi'l-luğa*, 47; Enîs, *Fi'l-lehecâti'l-'Arabiyye*, 151; Divlekçi, “Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu”, 159; Gharib, “et-Terâduf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm”, 19.

⁵⁷ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 46; ez-Ziyâdî, *et-Terâduf fi'l-luğa*, 47; Ömer, *İlmu'd-delâle*, 216; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 167; Gharib, “et-Terâduf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm”, 19.

⁵⁸ el-Muneccid, *et-Terâduf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 58; ez-Ziyâdî, *et-Terâduf fi'l-luğa*, 47; er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 13; Kavak, “Arap Dilinde Ezdâd Olgusu”, 125; Divlekçi, “Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu”, 159; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 167; el-Alvanî, “Arap Dilinde Terâdüf (Eşanlamlılık)”, 232; Gharib, “et-Terâduf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm”, 19.

⁵⁹ el-Muneccid, *et-Terâduf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 70.

⁶⁰ el-Muneccid, *et-Terâduf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 58.

⁶¹ Ömer, *İlmu'd-delâle*, 215.

⁶² eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 46.

⁶³ er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 14; el-Alvanî, “Arap Dilinde Terâdüf (Eşanlamlılık)”, 231.

12. Fahreddîn er-Râzî (v. 606/1210).⁶⁴

13. İbnu'l-Esîr (v. 637/1239).⁶⁵

14. et-Tâceddîn es-Subkî (v. 771/1370).⁶⁶

15. el-Fîruzâbâdî (v. 817/1415).⁶⁷

Ebû Ali el-Fârisî (v. 377/987) ve el-Muberred'in (v. 286/900) ise terâdüf kabul edip etmediği konusunda farklı rivayetler vardır.⁶⁸

b. Terâdüf Kabul Etmeyenler

Arap dilinde terâdüfün varlığını kabul edenler gibi reddedenler de olmuştur. Bu görüşte olanlara göre isimde aslanan isimlerin müsemma sayısının olması ve her ismin bir diğerinde olmayan bir müsemmaya sahip olmasıdır.⁶⁹ Bu görüşte olanlara göre müterâdif olarak görülen sözcükler gerçekte sıfat anlamlarıyla farklılık arz ederler.⁷⁰ Bu görüşü benimseyenlere göre “قعد” ve “جلس” sözcükleri farklı anlamlara sahip olup dildeki kullanımları “قام ثم قعد” ve “كان مضطجعا” “فجلس” şeklindedir. “قعود” sözcüğü ayakta olan birisi için kullanılırken, “جلوس” sözcüğü ise uzanmış olan birisi için kullanılır.⁷¹

Arap dilinde terâdüf kabul etmeyen dil bilginlerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Musennâ (v. 209/824).⁷²

2. Ebû Hâtim es-Sicistânî (v. 255/869).⁷³

3. İbn Kuteybe (v. 276/889).⁷⁴

4. Sa'leb (v. 291/904).⁷⁵

⁶⁴ er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 14.

⁶⁵ el-Munecid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 57.

⁶⁶ er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 14.

⁶⁷ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 46; er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 13; Divlekçi, “Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu”, 159; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 167; Gharib, “et-Terâduf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm”, 19.

⁶⁸ Enîs, *Fil-lehecâti'l-Arabiyye*, 151; er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 13.

⁶⁹ ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 55; Oğuz, *Kur'an-ı Kerim'de Terâdüf*, 29.

⁷⁰ ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 56.

⁷¹ Enîs, *Fil-lehecâti'l-Arabiyye*, 152; Ömer, *İlmü'd-delâle*, 219.

⁷² eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 96, 97.

⁷³ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 96, 97.

⁷⁴ er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 20.

5. Sâbit b. Ebî Sâbit (v. III/IX. yüzyılın sonları). *el-Fark* isimli bir eser telif etmiştir. Eser, 1393/1973 yılında Muhammed el-Fâsî'nin tahkikiyle basılmıştır.⁷⁶

6. İbn Cerîr et-Taberî (v. 310/923). ﴿ وما أدراك ما سقر لا تبقي ولا تذر ﴾ “Sekar’ın ne olduğunu sen nerden bileceksin. Geride bir şey koymaz, bir şey bırakmaz” (Müddessir, 74/27, 28) âyetinde “تبقي” ve “تذر” sözcüklerinin farklı anlamlar ifade ettiğini iddia ederek Kur’an da terâdüfün varlığını inkâr edenlerin görüşüne meyletmiştir.⁷⁷

7. Hakim et-Tirmizî (v. 320/932). *el-Furûk ve men’u’t-terâduf* isimli bir eser telif etmiştir.⁷⁸

8. Ebubekir Muhammed b. el-Kâsım el-Enbârî (v. 328/940).⁷⁹

9. İbn Dürüsteveyh (v. 347/958).⁸⁰

10. Hattâbî (v. 388/998). “العلم” ve “الجهل” ; “الحمد” ve “الشكر” ; “البخل” ve “الشح” ; “النعمة” ve “الصفة” ; “الافتد” ve “الجلس” ; “بلى” ve “نعم” sözcükleri arasında küçük anlam farklılıklarının olduğunu iddia etmiştir.⁸¹

11. İbn Fâris (v. 395/1004).⁸² Ona göre kılıcın bir tek ismi var o da (السيف) sözcüğüdür. Diğer sözcükler ise onun sıfatıdır.⁸³ الانطلاق, الذهاب, الماضي, الرقاد, النوم, الهجوع

⁷⁵ el-Munecid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 39; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 47; Enîs, *Fi’l-lehecâti’l-Arabiyye*, 151; er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu’l-muterâdife el-mutekâribetu’l-ma’nâ*, 15; el-Askerî, “Mukaddime”, *el-Furûku’l-lugaviyye*, thk. Muhammed İbrâhim Selîm (Kâhire: Dârü’l-İlmi ve’s-Sekkâfe, 1418/1997), 6; Ömer, *‘İlmu’d-delâle*, 218; Divlekçi, “Kur’an da Eşanlamlılık Olgusu”, 159; Gharib, “et-Terâduf fi’l-Kur’ani’l-Kerîm”, 20.

⁷⁶ eş-Şâyi’, *el-Furûku’l-lugaviyye ve eseruhâ fi tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 97. Eser ayrıca 1988 yılında Hâtim Sâlih Dâmin’in tahkikiyle de basılmıştır.

⁷⁷ eş-Şâyi’, *el-Furûku’l-lugaviyye ve eseruhâ fi tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 195.

⁷⁸ eş-Şâyi’, *el-Furûku’l-lugaviyye ve eseruhâ fi tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 98.

⁷⁹ el-Munecid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 40; er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu’l-muterâdife el-mutekâribetu’l-ma’nâ*, 17.

⁸⁰ el-Munecid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 44; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 47; er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu’l-muterâdife el-mutekâribetu’l-ma’nâ*, 18; Küçükkalay, *Kur’an Dili Arapça*, 193; Divlekçi, “Kur’an da Eşanlamlılık Olgusu”, 159; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 160; Acar, “Çokanlamlılık-Eşadlılık İkileminde İştirâkî Lâfzî”, 248; Gharib, “et-Terâduf fi’l-Kur’ani’l-Kerîm”, 20.

⁸¹ eş-Şâyi’, *el-Furûku’l-lugaviyye ve eseruhâ fi tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 202.

⁸² el-Munecid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 42; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 47; Ömer, *‘İlmu’d-delâle*, 218; Enîs, *Fi’l-lehecâti’l-Arabiyye*, 151; Ahmed Muhtâr Ömer, *‘İlmu’d-delâle*, 218; er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu’l-muterâdife el-mutekâribetu’l-ma’nâ*, 16; el-Askerî, “Mukaddime”, *el-Furûku’l-lugaviyye*, 6; Küçükkalay, *Kur’an Dili Arapça*, 193; Divlekçi, “Kur’an da Eşanlamlılık Olgusu”, 159; Elbaghdadi,

<http://dergipark.gov.tr/ihya>

ve الكأس, الكوب, القح sözcükleri arasında anlam farklılıklarının olduğunu iddia etmiştir.⁸⁴

12. er-Râgıb el-İsfahânî (v. V/XI. yüzyılın ilk çeyreği). Arap dilinde terâdüf özellikle de Kur'an sözcükleri arasında terâdüfün varlığını reddetmiştir.⁸⁵

13. Ebû Hilâl el-Askerî (v. 400/1009'den sonra).⁸⁶ *el-Furûk fi'l-luğa* adlı eserinin başında Arap dilinde terâdüfün olmadığını iddia etmiş⁸⁷ ve bu konudaki görüşünü şu şekilde delillendirmiştir:

“Bir sözcüğün iki farklı anlamı ifade etmesi caiz olmadığı gibi iki sözcüğün de aynı anlamı ifade etmesi caiz değildir. Çünkü bu husus sözcüklerin sayısını daha da artırır bu da her hangi bir fayda sağlamaz.”⁸⁸

14. Zemahşerî (v. 538/1144). { لا ترى فيها عوجًا ولا أمتًا } “Orada hiçbir çukur hiçbir tümsek görmeyeceksin” (Tâhâ, 20/107) âyetinde “عوجًا” ve “أمتًا” sözcüklerinin farklı anlamlar ifade ettiğini söylemiştir.⁸⁹

15. İbnu'l-'Arabî (v. 638/1240).⁹⁰

17. İbn Teymiyye (v. 728/1328). Ona göre Arap dilinde müterâdif sözcükler az bulunur. Kur'an da ise ya nadirdir ya da yok hükmündedir. { لَكُنْ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شُرْعَةً } “Sizden her biriniz için bir şariat ve bir yol koyduk” (Mâ'ide, 5/48) âyetinde

“Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 160; Gharib, “et-Terâduf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm”, 20.

⁸³ Ömer, *İlmu'd-delâle*, 218.

⁸⁴ Ömer, *İlmu'd-delâle*, 219.

⁸⁵ er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 19; eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsiri'l-Kur'ani'l-Kerîm*, 190; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 160.

⁸⁶ ez-Ziyâdî, *et-Terâduf fi'l-luğa*, 47; er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 18; el-Askerî, “Mukaddime”, *el-Furûku'l-lugaviyye*, 6; Ömer, *İlmu'd-delâle*, 218; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 160; el-Alvanî, “Arap Dilinde Teradüf (Eşanlamlılık)”, 232; Acar, “Çokanlamlılık-Eşadlılık İkileminde İştirâkî Lâfzî”, 249.

⁸⁷ ez-Ziyâdî, *et-Terâduf fi'l-luğa*, 82; el-Munecid, *et-Terâduf fi'l Kur'ani'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 48.

⁸⁸ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsiri'l-Kur'ani'l-Kerîm*, 108; Ömer, *İlmu'd-delâle*, 219.

⁸⁹ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsiri'l-Kur'ani'l-Kerîm*, 198.

⁹⁰ ez-Ziyâdî, *et-Terâduf fi'l-luğa*, 47; er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 14; Divlekçi, “Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu”, 159; Elbaghdadi, “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”, 160; Gharib, “et-Terâduf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm”, 20.

geçen “شرعة” ve “منهاجاً” sözcüklerinin aynı anlamı ifade ettiğini söyleyen kişinin bu ifadesinde hata ettiğini söylemiştir.⁹¹

18. Zerkeşî (v. 794/1392). *el-Burhân fî ‘ulûmi’l-Kur’ân* adlı eserinde Arap dilinde terâdüfün olmadığı görüşünü savunmuştur. Bazı Kur’an âyetlerini delil göstererek müterâdif gibi gözüken “السبيل” ve “الطريق” ; “الحسد” ve “الحقد” ; “الشح” ve “البخل” ; “الخوف” ve “الخشية” ; “جاء” ve “أتى” ; “قعود” ve “جلوس” ; “التمام” ve “الكمال” sözcükleri arasında bazı anlam farklılıklarının olduğunu iddia etmiştir. Suyutî, *el-İtkân* adlı eserinde Zerkeşî’nin bu görüşüne yer vermiştir.⁹²

19. Suyutî (v. 911/1505). Ona göre “الخشية” ve “الخوف”; “الشح” ve “البخل” ; “السبيل” ve “الطريق” ; “القعود” ve “الجلوس” gibi sözcükler her ne kadar müterâdif sözcükler gibi görülse de aralarında küçük anlam farklılıkları vardır.⁹³

Terâdüf kabul etmeyenlerin bu görüşlerini ispat etmek için getirmiş oldukları deliller ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Müterâdif sözcüklerin “و” atıf harfiyle birbirinin üzerine atfedilmesi sözcükler arasında anlam farklılığının olduğunu gösterir. Çünkü atıf muğayereti (zıtlığı) gerektirir. Müterâdif sözcüklerin birbirleri üzerine “و” atıf harfiyle atfedilmesi Arap dilinde çokça görülen bir durumdur. Bu durum iki sözcüğün de anlamlarının farklı olduğunu gösterir. Bilakis bu durumda atfın herhangi bir faydası olmaz.⁹⁴

2. Terâdüfün olması durumunda bilinen bir kelimenin tanımlanması gibi bir durum ortaya çıkar ki bu da muhaldir.⁹⁵

3. Bir ismi muhafaza etmedeki külfet iki ismi muhafaza etmekten daha hafiftir.⁹⁶

4. Arap dilinde terâdüfün olmadığının göstergelerinden birisi de her ismin bir diğer ismin sahip olmadığı bir müsemma’ya sahip olmasıdır. Aslolan her müsemma için bir tek sözcüğün kullanılmasıdır. Dolayısıyla isimler müsemma sayısındadır.⁹⁷

⁹¹ eş-Şâyi‘, *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 181, 183.

⁹² eş-Şâyi‘, *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 204, 205.

⁹³ eş-Şâyi‘, *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 206.

⁹⁴ eş-Şâyi‘, *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 86.

⁹⁵ Oğuz, *Kur’an-ı Kerim’de Terâdüf*, 38.

⁹⁶ Oğuz, *Kur’an-ı Kerim’de Terâdüf*, 38.

⁹⁷ eş-Şâyi‘, *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 139, 140.

5. Sözcüklerin müterâdîf gibi görülmeleri ya sıfat anlamını ifade etmeleri sebebiyledir veyahut sözcüklerin yapısından kaynaklanmaktadır. Bu durumda şu ihtimaller ortaya çıkar:

a. Ya “الإنسان” ve “الناطق” örneklerinde olduğu gibi sözcüklerden biri isim anlamını diğeri ise sıfat anlamını ifade eder.

b. Veya “الكاتب” ve “المنشي” örneklerinde olduğu gibi iki sözcük arasında sıfat anlamını ifade etmekten kaynaklanan bir farklılık söz konusudur.

c. Ya da “الجلوس” ve “القعود” örneklerinde olduğu gibi önceki halin değişikliği kastedilir.⁹⁸

5. Terâdüfün Faydaları (Kabul Edenlere Göre)

Terâdüf dilsel bir olgu olarak Arap dilinde varlığını etkin bir şekilde hissettirmiş, dilin gelişim ve zenginleşmesi noktasında önemli bir rol üstlenmiştir.⁹⁹ Terâdüfün Arap dilinde birçok faydayı temin ettiği görülmektedir. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

a. Arap dili farklı ifadelerin kullanılmasına imkân sağlayan bir dildir. Araplar aynı sözcüğün tekrar tekrar kullanılmasını hoş görmezler.¹⁰⁰ Bu açıdan terâdüf kişiye meramını değişik sözcüklerle ifade etme fırsatını verir.¹⁰¹

b. Sözün daha belîğ bir şekilde söylenmesine vesile olur.¹⁰²

c. Bir başka sözcüğün telaffuzunun daha kolay ve fasîh olmasından dolayı tercih edilmesine olanak sağlar.¹⁰³

d. Bedî‘ ve cinas gibi sanatların kullanılmasını sağlar.¹⁰⁴

e. Farklı sözcüklerle tekîd ve mübalağa yapma imkânını verir.¹⁰⁵

⁹⁸ eş-Şâyi‘, *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 141.

⁹⁹ Arpa, *Kur’an’da Ezdad*, 56.

¹⁰⁰ el-Muneccid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 91; Sıdkî-Seyfî, “Kadiyyetu’t-terâdüf beyne’l-isbâti ve’l-inkâr”, 66.

¹⁰¹ el-Muneccid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 91; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 57; Oğuz, *Kur’an-ı Kerim’de Terâdüf*, 50.

¹⁰² ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 57; Sıdkî-Seyfî, “Kadiyyetu’t-terâdüf beyne’l-isbâti ve’l-inkâr”, 64.

¹⁰³ ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi’l-luğa*, 57; el-Muneccid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 90, 91; Sıdkî-Seyfî, “Kadiyyetu’t-terâdüf beyne’l-isbâti ve’l-inkâr”, 66.

¹⁰⁴ el-Muneccid, *et-Terâdüf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 90; Şentürk, *Arap Dilinde Eşanlamlılık*, 30.

6. Terâdüf Konusunda Yazılan Eserler ve Müellifleri

Mutekaddimûn ve muteahhirûn dil bilginlerinden bazıları terâdüf konusuna özel bir ihtimam göstermişlerdir. Bu durum kendilerini terâdüf konusunda çeşitli eserler yazmaya sevk etmiştir.¹⁰⁶ Terâdüf ile ilgili eserler ilk olarak risaleler ve küçük kitaplar şeklinde başlamıştır. Asma'î ve Ebû Zeyd el-Ensârî'nin yağmur ve sütün anlamını ifade eden kelimeler ile ilgili telif ettikleri risaleler bu türden sayılabilir.¹⁰⁷ Asma'î'nin Hârûn Reşîd'in yanında taşın 70 ismini ezberlemekle iftihar ettiği,¹⁰⁸ Fîrûzâbâdî'nin de balın isimleriyle ilgili bir eser telif ettiği yine günümüze ulaşan rivayetler arasında yer alır.¹⁰⁹ Yine İbn Haleveyh'in aslanın isimleriyle ilgili bir eser, yılanın isimleri hakkında ise bir başka eser telif ettiği kaynaklarda yer alır. İbn Haleveyh bu konuda şöyle der:

“Aslan için 500 isim, yılan için ise 200 isim topladım.”¹¹⁰

Terâdüfe dair ilk müstakil eserin Asma'î tarafından telif edildiği söylenir. Daha sonraki zamanlarda ise bu konuda pek çok eser telif edilmiştir.¹¹¹ Terâdüf konusunda yazılan belli başlı eserler ve müellifleri şu şekildedir:

1. *Mâ'htalafat elfâzuhi ve't tafakat ma'ânîhi*, Asma'î.¹¹² Eser, 43 sahifeden ibaret olup hicrî 1370/1951 yılında Dımaşk'ta basılmış olan yazma nüshasından alınmıştır. Dr. Ramazan Abduttevâb, Muzaffer Sultan'ın bu eseri 1964 yılında Dımaşk'ta bastırıldığını söyler.¹¹³

¹⁰⁵ el-Muneccid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 91; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 57; Şentürk, *Arap Dilinde Eşanlamlılık*, 31; Sıdkî-Seyfî, “Kadiyyetu't-terâdüf beyne'l-isbâti ve'l-inkâr”, 66.

¹⁰⁶ el-Muneccid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 17.

¹⁰⁷ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 73.

¹⁰⁸ ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 46; Abdulcelil Candan, “Kur'an Neden Arapça İndirildi”, *Ekev Akademi Dergisi* 10/26 (2006): 33-50; el-Alvanî, “Arap Dilinde Teradüf (Eşanlamlılık)”, 231.

¹⁰⁹ Enîs, *Fî'l-lehecâti'l-'Arabiyye*, 152.

¹¹⁰ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 73; Ömer, *İlmu'd-delâle*, 217; el-Alvanî, “Arap Dilinde Teradüf (Eşanlamlılık)”, 232.

¹¹¹ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 73.

¹¹² el-Muneccid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 18; er-Rummânî, “Mukaddime”, *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 8; el-Asma'î, Abdulmelik b. Karîb, *Mâ'htalafat elfâzuhi ve't tafakat ma'ânîhi*, thk. Mâcid Hasan ez-Zehebî (Dımeşk: Dârü'l-Fikr, 1406/1986), 29; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 158; Şentürk, *Arap Dilinde Eşanlamlılık*, 18; Sıdkî-Seyfî, “Kadiyyetu't-terâdüf beyne'l-isbâti ve'l-inkâr”, 50, 51; Oğuz, *Kur'an-ı Kerim'de Terâdüf*, 13.

¹¹³ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 73, 74.

2. *el-Elfâzu'l-muterâdifetu'l-mutekâribetu'l-ma'nâ*, er-Rummânî (v. 384/994), Ebu'l-Hasan Alî b. İsâ.¹¹⁴ er-Rummânî bu eserini 242 fasıl (bölüm) şeklinde ele almıştır.¹¹⁵

3. *er-Ravdu'l-meslûf fimâ lehu ismâni ila'l-ulûf*, Fîruzâbâdî.¹¹⁶

4. *Terkîku'l 'asel li tesfîki'l-'asel*, Fîruzâbâdî.¹¹⁷ Fîruzâbâdî bu eserinde balın 80 kadar ismini zikretmiştir.¹¹⁸

5. *el-Elfâzu'l-Kitâbiyye*, el-Hemezânî, Abdurrahmân b. İsâ.¹¹⁹

6. *Tezkîretu'l-huffâz fi ba'zi'l-muterâdifi mine'l elfâz*, Sa'îd b. Sa'd b. Nebhân el-Hadramî.¹²⁰

7. *Nec'etu'r-râid ve şir'atu'l-vârid fi'l-muterâdifi ve'l-mutevâridi*, el-Yâzicî, İbrâhim el-Yâzicî el-Lubnânî.¹²¹

8. *Mu'cemu'l-ma'ânî lil muterâdifi ve'l-mutevâridi ve'n-nâkidi esmâun ve ef'âhun ve edevâtun ve ta'âbire*, Necîb İskender.¹²²

9. *Ma'htalafat esmâuhu min kelâmi'l-Arap*, Ebu'l-Fazl el-Abbâs b. el-Ferec,¹²³

10. *el-Muterâdifât*, Abdulcevâd Abdul'âl Abdullâh el-Ensârî.¹²⁴

¹¹⁴ el-Muneccid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 20; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 54, 162; Ahmed Muhtâr Ömer, *İlmu'd-delâle*, Sıdkî-Seyfî, "Kadiyyetu't-terâdüf beyne'l-isbâti ve'l-inkâr", 51; Gharib, "et-Terâdüf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm", 16.

¹¹⁵ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 73.

¹¹⁶ er-Rummânî, "Mukaddime", *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 8; el-Askerî, "Mukaddime", *el-Furûku'l-luğaviyye*, 6; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 53; Ahmed Muhtâr Ömer, *İlmu'd-delâle*, 217; Şentürk, *Arap Dilinde Eşanlamlılık*, 18; Candan, "Kur'an Neden Arapça İndirildi", 44; el-Alvanî, "Arap Dilinde Terâdüf (Eşanlamlılık)", 231; Gharib, "et-Terâdüf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm", 17.

¹¹⁷ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 75; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 162; Oğuz, *Kur'an-ı Kerim'de Terâdüf*, 3.

¹¹⁸ Enîs, *Fî'l-lehecâti'l-'Arabiyye*, 152; Oğuz, *Kur'an-ı Kerim'de Terâdüf*, 3; Gharib, "et-Terâdüf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm", 17.

¹¹⁹ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 77; ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 54; Ömer, *İlmu'd-delâle*, 109; er-Rummânî, "Mukaddime", *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 8.

¹²⁰ el-Muneccid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 26.

¹²¹ el-Muneccid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 20, 25; er-Rummânî, "Mukaddime", *el-Elfâzu'l-muterâdife el-mutekâribetu'l-ma'nâ*, 9; Şentürk, *Arap Dilinde Eşanlamlılık*, 19.

¹²² el-Muneccid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 26.

¹²³ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 79.

¹²⁴ el-Muneccid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 26.

11. *el-Elfâzu'l-muhtelifi fi'l-ma'âni'l-mu'telifi*, İbn Mâlik et-Tâî el-Ceyyânî.¹²⁵

12. *Esmâu'd-devâhi 'inde'l-'Arap*, Muberred.¹²⁶

13. *Kitâbu'l-elfâz*, İbnu's-Sikkît.¹²⁷

7. Kur'an-ı Kerim'de Terâdüf

Dil bilginlerinin büyük çoğunluğu terâdüfün Arap dilinde varlığını her ne kadar kabul etse de Kur'an-ı Kerim'in fesahatın zirve noktasına ulaştığını gerekçe göstererek terâdüfün Kur'an-ı Kerim'de söz konusunu olmadığını iddia etmişlerdir. Onlara göre Kur'an-ı Kerim'deki her kelime olması gereken yerde zikredilmiş, bir kelimenin başka bir kelimenin yerine kullanılması bir yana bir harfin bir başka harfin yerine kullanılması dahi uygun değildir.¹²⁸ Bu görüşü benimseyenler görüşlerini bir takım delillere dayandırmışlardır. Naklî delil bağlamında şu iki âyeti ve hadîsi delil olarak göstermişlerdir:¹²⁹

a. *قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا* ﴿ يا أيها الذين آمنوا لا تقولوا لا تقولوا ﴾ “Bedeviler iman ettik dediler. Deki iman etmediniz. Fakat boyun eğdik deyin.” (Hucurât, 49/14), ﴿ رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا ﴾ “Ey iman edenler! “rainâ” (bizi gözet) demeyin, “unzurnâ” (bize bak) deyin.” (Bakara, 2/104).

b. Berâ b. 'Azîb (v. 71/690) Resulullâh (s.a.v.)'den uykudan önce okuyacağı bir dua öğretmesini talep etmiş ve bu isteği yerine getirilmiştir. Resulullâh (s.a.v.) kendisine öğrettiği duanın içerisinde şu cümle de geçer: *أَمَنْتُ بِكَتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ* “... Bize inzal buyurduğun kitâba ve bize gönderdiğin Peygambere iman ettim.” Daha sonra Peygamberimiz (s.a.v.) Berâ b. 'Azîb'in bu duayı ezberleyip ezberlemediğini kontrol etmek için duayı kendisine tekrar ettirir. Bera b. 'Azîb'in “nebiyyike” kelimesinin yerine “resûlike” kelimesini koyarak “ *أَمَنْتُ بِكَتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ* ” demesi üzerine Peygamberimiz (s.a.v.), duanın sonunda tashih ederek *أَمَنْتُ بِكَتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ* “Hayır, ve bi' nebiyyikellezi erselte diyerek oku” buyurmuş ve “resûlike” kelimesinin yerine “nebiyyike” kelimesini söylemesini

¹²⁵ el-Muneccid, *et-Terâdüf fi'l Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbik*, 23; Gharib, “et-Terâduf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm”, 16.

¹²⁶ ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 46.

¹²⁷ Ömer, *İlmü'd-delâle*, 109.

¹²⁸ eş-Şâyi, *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 177.

¹²⁹ eş-Şâyi, *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 178, 179.

kendisinden istemiştir.¹³⁰ Bu görüşte olanlara göre Peygamberimiz (s.a.v.) burada “تَبِي” ve “رَسُول” sözcükleri arasındaki anlam farklılığına dikkat etmiştir.¹³¹

Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Râgıb el-İsfahânî, İbn Atiyye el-Endelûsî, ez-Zamehşerî, İbn Teymiyye, İbn Kesîr, el-Hattâbî, el-Kurtûbî ve ez-Zerkeşî gibi âlimler ise Kur’an’da terâdüfün söz konusu olmadığını iddia etmişlerdir. el-İsfahânî *Mufredât elfâzu’l-Kur’an* adlı eserinde Kur’an sözcükleri arasındaki ince farkları ele almıştır. Yine Hakim et-Tirmizî *el-Furûk ve men’u’t-terâduf* isimli eserinde birbirine yakın anlamda olan Kur’an sözcükleri arasındaki farka dikkat çekmiştir. Ayrıca bu eserin içeriğine yakın *Tahsîlu nezâiri’l-Kur’an* adlı bir eser de telif etmiştir.¹³²

Çoğunluğun bu görüşüne karşın dil bilginlerinden bazıları da terâdüfün Arap dilinde olduğu gibi Kur’an-ı Kerim’de de varlığını kabul etmişlerdir. Bu görüşte olan dil bilginlerine göre Kur’an terâdüfî kendisinde barındıran Arapça ile nazil olmuş ve ahru’f’s-seba, tekîd, müteşâbih ve tefsîr (açıklama, beyan etme) gibi hususlar terâdüfün ortaya çıkmasında etkili olmuştur.¹³³ İbnu’l-Esîr (v. 637/1239), İbnu’l-‘Arabî (v. 638/1240), Ebû Bekr el-Huseynî ve Subhî es-Sâlih (v. 1926/1986) gibi âlimler Kur’an’da terâdüfün varlığını kabul etmişlerdir. İbnu’l-‘Arabî, { وَإِنْ تَغْفُوا } “Ama affeder, hoş görüp vazgeçer ve bağışlarsanız şüphe yok ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” (Teğâbun, 64/14) âyetinde geçen “الْعَفْوُ”, “الْصَّفْحُ” ve “الْمَغْفِرَةُ” sözcüklerinin aynı anlamı ifade ettiklerini söylemiştir.¹³⁴

Kur’an-ı Kerim’de terâdüfe örnek olarak gösterilen âyetlerden bazıları da şunlardır:

a. { أَمْ يَحْسِبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ } “Yoksa onların sırlarını ve gizli konuşmalarını duymadığımızı mı sanıyorlar. Hayır, öyle değil, yanlarındaki elçilerimiz (melekler) yazmaktadırlar” (Zuhrûf, 43/80).

b. { قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ } “Yakub, ben tasa ve üzüntümü ancak Allah’a arz ederim” dedi (Yûsuf, 12/86).

¹³⁰ Buhârî, Vudû, 75; Müslim, Zikir, 56.

¹³¹ eş-Şâyi‘, *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 180.

¹³² Gharib, “et-Terâduf fi’l-Kur’ani’l-Kerîm”, 24.

¹³³ el-Muneccid, *et-Terâduf fi’l Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbik*, 120.

¹³⁴ eş-Şâyi‘, *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 165, 166, 167, 168, 170.

Birinci âyette geçen “السر” ve “النجوي” ve ikinci âyette geçen “البث” ve “الحن” sözcüklerinin müterâdif sözcükler olduğu söylenmiştir.¹³⁵

Ancak Kur'an da terâdüfün varlığını kabul edenler müterâdif sözcüklerden birinin diğerinin yerine kullanılmasının caiz olup olmadığı konusunda ise ihtilafa düşmüşlerdir. Dil bilginlerinden bazıları bunu caiz görürken diğer bir kısmı ise bunun caiz olmadığını söylemişlerdir.¹³⁶

8. Kur'an-ı Kerim'de Geçen Bazı Müterâdif (Eş Anımlı) Sözcükler

Kur'an-ı Kerim'de müteradif kabul edilen bazı kelimeler şunlardır.¹³⁷

1. (الشكر-الحمد) : Şükür, Hamd
2. (الشك-الريب) : Şek, Şüphe
3. (القسم-الحلف) : Kasem, Yemin
4. (المنهاج-الشرعة) : Yol, Yöntem
5. (الخشوع-الخضوع) : Tevazu, Alçak Gönüllülük
6. (البخل-الشح) : Cimrilik
7. (التمام-الكمال) : Tam olma, Eksiksizlik
8. (الطريق-السبيل) : Yol
9. (الخشية-الخوف) : Korku
10. (اليأس-القنوط) : Ümitsizlik
11. (التلاوة-القراءة) : Kıraat
12. (فرّ-أبق-هرب) : Kaçmak
13. (العود-الجلوس) : Oturmak
14. (بلى-نعم) : Evet

Sonuç

Terâdüf dilsel bir olgu olarak Arap dilinde varlığını etkin bir şekilde hissettirmiş, dilin gelişim ve zenginleşmesi noktasında önemli bir rol üstlenmiştir. Eş anlamlı sözcükler pek çok dilde olduğu gibi Arap dilinde de azımsanmayacak sayıda bulunmaktadır.

¹³⁵ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 164.

¹³⁶ ez-Ziyâdî, *et-Terâdüf fi'l-luğa*, 56.

¹³⁷ eş-Şâyi', *el-Furûku'l-luğaviyye ve eseruhâ fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 213.

Arap dilinde terâdüf konusuna ilk değinen dilbilimci Sîbeveyh olmuştur. Sîbeveyh “lafızları farklı anlamları aynı lafızlar” için “ذهب” ve “انطلق” sözcüklerini örnek olarak sunmuştur. Sîbeveyh’in bu taksimi dil bilginleri arasında şöhret bulmuş, terâdüf konusundaki çalışmalarda sonradan gelen dil bilginlerinin eş anlam, zıt anlam ve müşterek gibi konuları ele almalarında etkili olmuş ayrıca sonradan telîf edilen eserlerin de esasını teşkil etmiştir.

Arap dilinde terâdüf konusu etrafındaki tartışmaların neticesinde iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Dil bilginlerinden bazıları terâdüfün varlığını kabul ederken diğer bir kısmı da terâdüfün varlığını reddetmişlerdir.

Dil bilginlerinin büyük çoğunluğu terâdüfün Arap dilinde varlığını her ne kadar kabul etse de Kur’an-ı Kerim’in fesahatın zirve noktasına ulaştığını gerekçe göstererek terâdüfün Kur’an-ı Kerim’de söz konusunu olmadığını iddia etmişlerdir. Çoğunluğun bu görüşüne karşın dil bilginlerinden bazıları da terâdüfün Arap dilinde olduğu gibi Kur’an-ı Kerim’de de varlığını kabul etmişlerdir. Bu görüşte olan dil bilginlerine göre Kur’an-ı Kerim terâdüfü kendisinde barındıran Arapça ile nazil olmuştur. Kur’an-ı Kerim’de terâdüfün varlığını kabul edenler ahrufu’s-seb’a, tekîd, müteşâbih ve tefsîr gibi hususların terâdüfte etkili olduğunu söylemişlerdir.

Terâdüfle ilgili eserler ilk olarak risâleler ve küçük kitaplar şeklinde başlamıştır. Terâdüfe dair ilk müstakil eserin ise Asma’î tarafından telif edildiği söylenir. Daha sonraki zamanlarda ise bu konuda pek çok eser telif edilmiştir.

Kaynakça

- ACAR, Ömer. “Çokanlamlılık-Eşadlılık İkileminde İştirâkî Lâfzî”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 51/2 (2010): 241-270.
- ALVANÎ, Mustafa. “Arap Dilinde Teradüf (Eşanlamlılık)”, çev. Yrd. Doç. Dr. Galip Yavuz, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1 (1996): 231-236.
- ARPA, Abdulmuttalip. *Kur'an'da Ezdad*. Ankara: Yason Yayıncılık, 2014.
- ASKERÎ, Ebû Hilâl. *el-Furûku'l-luğaviyye*. Thk. Muhammed İbrâhim Selîm. Kâhire: Dârü'l-İlmi ve's-Sekâfe, 1418/1997.
- ASUTAY, Muhammet Mücahit. *Arap Anlam Bilimi ve Arap Anlambiliminin el-Hasâis'teki Temelleri*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2013.
- ASMA'Î, Abdulmelik b. Kureyb. *Mâ'htalafat elfâzuhi ve't tafakat ma'ânîhi*. Thk. Mâcid Hasan ez-Zehebî. Dımeşk: Dârü'l-Fikr, 1406/1986.
- AŞKER, Muhammed Süleyman Abdullah. *Mu'cemu 'ulumi'l-luğati'l-'Arabiyye*. Beyrût: Muessesetur-Risâle, 1415/1995.
- CANDAN, Abdulcelil. “Kur'an Neden Arapça İndirildi”. *Ekev Akademi Dergisi* 26 (2006): 33-50.
- CÜRCÂNÎ, Muhammed Seyyid Şerîf. *Mu'cemu't-ta'rîfât*. Thk. Muhammed Sıddîk el Minşavî, Kâhire: Dârü'l-Fâzile, ts.
- DİVLEKÇİ, Celalettin. “Kur'an da Eşanlamlılık Olgusu”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2000): 149-169.
- ELBAGHDADÎ, Zeki. “Eşanlamlılık Olgusu ve Eşanlamlı Kelimelerin Arapça Öğretimindeki Yeri”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2012): 144-174.
- FERÂHİDÎ, Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-'Ayn*. Thk. Abdulhamîd Hindâvî, Beyrût: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecdudîn Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmusu'l-muhît*. Thk. Muhammed Na'im el-'Araksûsî. Beyrût: Mektebetü't-Tahkîkû't-Turâs, 1326/2005.
- GHARÎB, Osman Mohamed, “et-Terâduf fi'l-Kur'ani'l-Kerîm”, *en-Nûr Li'd-Dirâseti'l-Hadariyye ve'l-Fikriyye*, 6/12 (2010): 8-45.
- İBN MANZÛR, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-'Arab*. Beyrût: Dârü İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 1999.

- KARA, Ömer. “Arap Dilbilimindeki Terâdüf Literatürünün Furuk Paralelinde Tespit ve Tahlili”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XIV/11 (2004): 219-253.
- KAVAK, Fadime. “Arap Dilinde Ezdâd Olgusu”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/2 (2012): 121-139.
- KEFEVÎ, Ebu’l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî. *el-Külliyât mu’cemun fi’l-mustalahât ve’l-furûki’l-lugaviyye*. Nşr. Adnân Dervîş, Muhammed el-Mısrî. Beyrût: Muessesetu’r-Risâle, 1419/1998.
- MUNECCİD, Muhammed Nûreddin. *et-Terâdüf fi’l-Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbîk*. Beyrut: Dârü’l Fikri’l-Muâsır, 1417/1997.
- RÂZÎ, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir. *Muhtâru’s-sıhâh*. Beyrût: Dârü’l-Ma’rife, 1431/2010.
- RUMMÂNÎ, Ebu’l-Hasan Alî b. İsâ. *el-Elfâzu’l-muterâdife el-mutekâribetu’l-ma’nâ*. Thk. Fethullâh Sâlih Alî el-Mısrî, Mektebetü’l-İskenderiyye, 1407/1967.
- SIDKÎ, Hâmid-SEYFÎ, Tîbe. “Kadiyyetu’t-terâdüf beyne’l-isbâti ve’l-inkâr”. *Mecelletu’l-luğati’l-Arabiyye ve âdâbuhâ*. s. 3, 1327/2006.
- SÎBEVEYH, Ebû Bîşr Ömer b. Osman b. Kanber. *el-Kitâb*. Thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Kâhire: Mektebetu’l-Hancî, 1408/1988.
- ŞÂYÎ, Muhammed b. Abdurrahmân b. Sâlih. *el-Furûku’l-luğaviyye ve eseruhâ fî tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*. Riyâd: Mektebetü’l-Ubeykân, 1414/1993.
- ŞENTÜRK, Nurullah. *Arap Dilinde Eşanlamlılık*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2014.
- ŞİMŞEK, Mehmet Ali. *Arap Dilinde Çok Anlamlılık ve Karine İlişkisi*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2000.
- TEHÂNEVÎ, Muhammed Alî. *Mevsû’âtu keşşâfi istılâhâti’l-funûni ve’l-‘ulûm*. Thk. Alî Dahrûc, Lübnân: Mektebetu Lübnân, 1996.
- OĞUZ, Orhan. *Kur’an-ı Kerîm’de Terâdüf*, Doktora Tezi, Bozok Üniversitesi, 2016.
- ÖMER, Ahmed Muhtâr. *‘İlmu’d-delâle*. Kâhire: ‘İlmu’l-Kutub, 1998.
- ZİYÂDÎ, Hâkim Mâlik. *et-Terâdüf fi’l-luğa*. Bağdâd: Dârü’l-Hürriyye Li’t-Tibâa, ts..